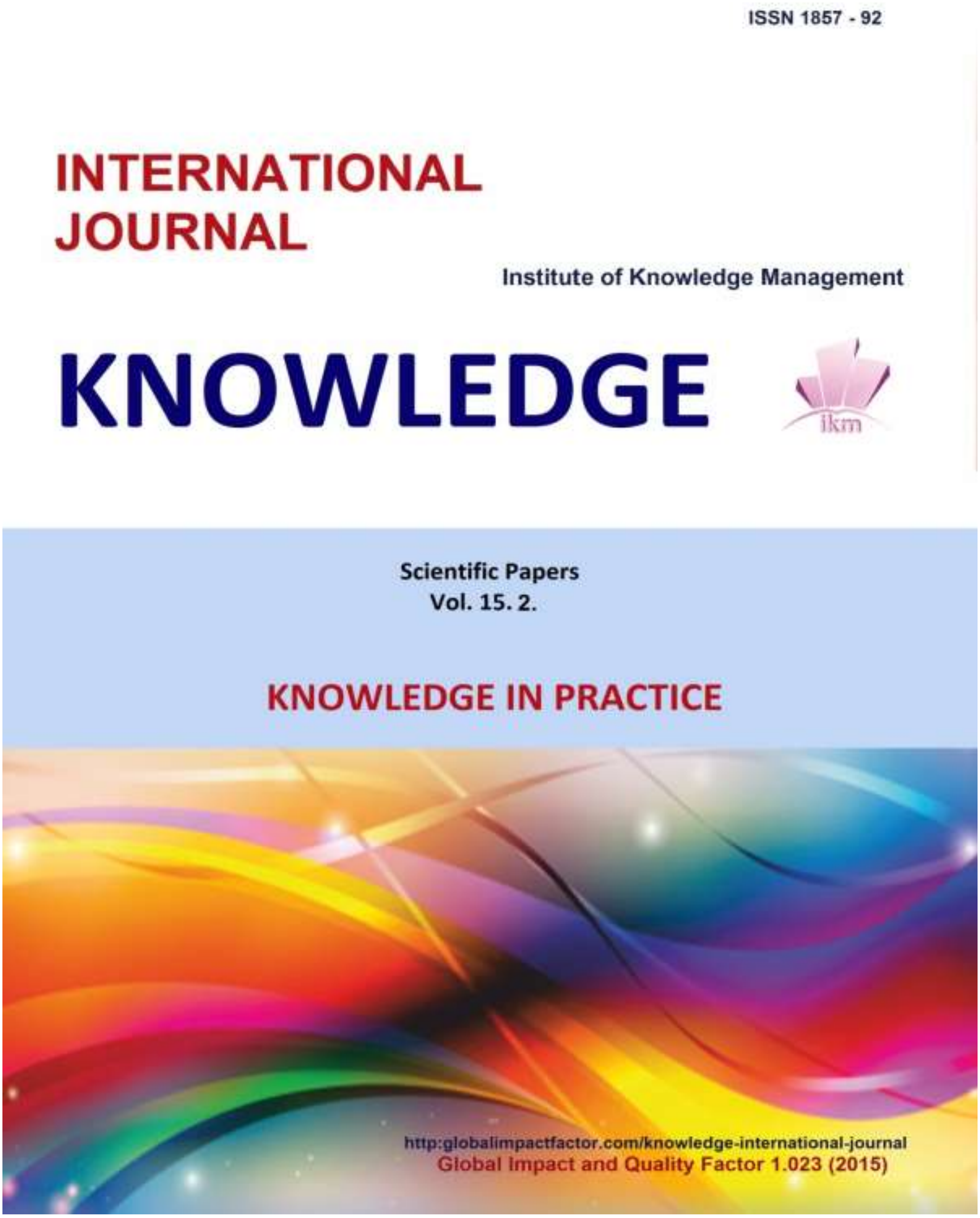
ISSN 1857 - 92
INTERNATIONAL JOURNAL
Institute of Knowledge Management
KNOWLEDGE
ikm
Scientific Papers
Vol. 15. 2.
KNOWLEDGE IN PRACTICE
http:globalimpactfactor.com/knowledge-international-journal
Global Impact and Quality Factor 1.023 (2015)

KNOWLEDGE

INTERNATIONAL JOURNAL

SCIENTIFIC PAPERS

VOL 15.2

16-18 December, 2016

Bansko, BULGARIA

INSTITUTE OF KNOWLEDGE MANAGEMENT

SKOPJE, MACEDONIA

KNOWLEDGE

International Journal Scientific papers Vol. 15.2

EDITORIAL BOARD

Vlado Kambovski PhD, Robert Dimitrovski PhD, Siniša Zarić PhD, Maria Kavdanska PhD, Venelin Terziev PhD, Mirjana Borota – Popovska PhD, Predrag Trajković PhD, Jove Kekenovski PhD, Svetlana Trajković PhD, Zivota Radosavljević PhD, Margarita Koleva PhD, Mile Matijević PhD, Nonka Mateva PhD, Rositsa Chobanova PhD, Aleksandar Nikolovski PhD, Marija Knezević PhD, Snežana Miličević PhD, Irina Singaveskaya PhD, Dzulijana Tomovska PhD, Oliver Dimitrijević PhD, Nedzat Koraljić PhD, Nebojsha Pavlović PhD, Nikolina Ognenska PhD, Dimitrija Popovski PhD, Lisen Bashkurti PhD, Tome Naumov PhD, Trajce Dojcinovski PhD, Jana Merdzanova PhD, Zoran Srzentić PhD, Nikolai Sashkov Cankov PhD

Preparing and correction: Liljana Pushova

Print: GRAFOPROM – Bitola

Editor: IKM – Skopje

For editor
Robert Dimitrovski, PhD

KNOWLEDGE

International Journal Scientific Papers Vol. 15.2

ISSN 1857-92

SCIENTIFIC COMMITTEE

President: Academic, Prof. Vlado Kambovski PhD

- Prof. Robert Dimitrovski PhD, Faculty of Management, MIT University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Zivota Radosavljevik PhD, Dean, Faculty FORCUP, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Venelin Terziev PhD, University of Rousse (Bulgaria)
- Prof. Paul Sergius Koku PhD, Florida Atlantic University (USA)
- Prof. Cesar Birzea PhD, University of Bucharest (Romania)
- Prof. Rosica Cobanova PhD, Bulgarian Academy of Sciences (Bulgaria)
- Prof. Aleksandar Nikolovski PhD, FON University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Anita Trajkovska PhD, Rochester University (USA)
- Prof. Sinisa Zaric, PhD, Faculty of Economics, University of Belgrade (Serbia)
- Prof. Milan Radosavljevic PhD, Dean, Faculty of strategic and operational management, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Anka Trajkovska-Petkoska PhD, UKLO, Faculty of technology and technical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Predrag Trajkovic PhD, JMPNT, (Serbia)
- Prof. Lidija Tozi PhD, Faculty of Pharmacy, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Bistra Angelovska, Faculty of Medicine, University “Goce Delcev”, Shtip (Macedonia)
- Prof. Misho Hristovski PhD, Faculty of Veterinary Medicine, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Jove Kekenovski PhD, Faculty of Tourism, UKLO , Bitola (Macedonia)
- Prof. Sasho Korunoski, Dean, Faculty of Tourism, UKLO, Bitola (Macedonia)
- Prof. Cvetko Andreevski, Vise rector, Faculty of Tourism, UKLO, Bitola (Macedonia)
- Prof. Margarita Koleva PhD, Dean, Faculty of Pedagogy, University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Aleksandar Donchev, MIT University, Faculty of Law, Skopje (Macedonia)
- Prof. Maria Kavdanska PhD, Faculty of Pedagogy, University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Mirjana Borota-Popovska, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)
- Prof. Marija Topuzovska-Latkovic, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)
- Prof. Marija Knezevic PhD, Academic, Banja Luka, (Bosnia and Herzegovina)
- Ljupco Naumovski PhD, Forum for Mobility and Research, Bitola (Macedonia)
- Prof. Oliver Iliev PhD , Faculty of Communication and IT, FON University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Dimitrija Popovski PhD, Faculty of Sport, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Yuri Doroshenko PhD, Dean, Faculty of Economics and Management, Belgorod (Russian Federation)
- Prof. Ilija Nasov PhD, Research and Development center PLASMA, Skopje (Macedonia)
- Prof. Sashko Plachkov PhD, Faculty of Pedagogy, University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Ivan Petkov PhD, Rector, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Vladimir Lazarov PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Tosko Krstev PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)

- Prof. Antoanela Hristova PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Azra Adjajlic – Dedovic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Aleksandar Korablev, PhD, Dean, Faculty for economy and management, Saint Petrsburg State Forest Technical University, Saint Petrsburg (Russian Federation)
- Prof. Primoz Dolenc, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Doc. Igor Stubelj, PhD, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Prof. Hristo Beloev PhD, Bulgarian Academy of Science, Rector of the University of Rousse (Bulgaria)
- Prof. Branko Sotirov PhD, University of Rousse (Bulgaria)
- Prof Karl Schopf, PhD, Akademie fur wissenschaftliche forchung und studium, Wien (Austria)
-Prof. Isa Spahiju PhD, International Balkan University (Macedonia)
- Prof. Volodymyr Denysyuk, PhD, Dobrov Center for Scientific and Technologogical Potential and History studies at the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine)
- Prof. Laste Spasovski PhD, Vocational and educational centre, Skopje (Macedonia)
- Prof. Branislav Simonovic PhD, Faculty of law, Kragujevac (Serbia)
- Prof. Dragan Kokovic PhD, University of Novi Sad, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Sasha Kicoshev PhD, University of Novi Sad, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Pere Tumbas PhD, Faculty of Economics , University of Novi Sad , Subotica (Serbia)
- Prof. Natalija Kirejenko PhD, Faculty For economic and Business, Institute of Entrepreneurial Activity, Minsk (Belarus)
- Prof. Zoja Katru PhD, Prorector, Euro College, Istanbul (Turkey)
- Prof. Mustafa Kacar PhD, Euro College, Istanbul (Turkey)
- Prof Evgenia Penkova-Pantaleeva PhD, UNWE -Sofia (Bulgaria)
- Prof. Nikolina Ognenska PhD, Faculty of Music, SEU - Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Tihomir Domazet PhD, President of the Croatian Institute for Finance and Accounting
- Prof. Stojan Ivanov Ivanov PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Maja Lubenova Cholakova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Daniela Ivanova Popova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Branimir Kampl PhD, Institute SANO, Zagreb (Croatia)
- Prof. Marina Simin PhD, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Miladin Kalinic, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Helmut Shramke PhD, former Head of the University of Vienna Reform Group (Austria)
- Prof. Ahmad Zakeri PhD, University of Wolver Hampton, (United Kingdom)
- Prof. Tzako Pantaleev PhD, NBUniversity , Sofia (Bulgaria)
- Prof. Lisen Bashkurti PhD, Global Vice President of Sun Moon University (Albania)
- Prof. Baki Koleci PhD , University Hadzi Zeka , (Kosovo)
- Prof. Ivana Jelik PhD, University of Podgorica, Faculty of Law, (MNE)
- Prof. Islam Hasani PhD, Kingston University (Bahrein)
- Prof. Rumen Valcovski PhD, Imunolab Sofia (Bulgaria)
- Prof. Jonko Kunchev PhD, University „Cernorizec Hrabar“ - Varna (Bulgaria)
- Prof. Nedjad Korajlic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina) - Prof. Alisabri Sabani PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)

- Prof. Jova Ateljevic PhD, Faculty of Economy, University of Banja Luka, (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Branislav Simonovic PhD, Faculty of law University of Kragujevac (Serbia)
- Doc. Tatyana Sobolieva PhD, State Higher Education Establishment Vadiym Getman Kiyev National Economic University, Kiyev (Ukraine)
- Prof. Svetlana Trajkovic PhD, High School of applied professional studies, Vranje (Serbia)
- Prof. Suzana Pavlovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Zorka Jugovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Dragan Marinkovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Dusan Ristic, PhD Emeritus – Faculty of Management, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Rumen Stefanov, PhD, Dean, Faculty of public health, Medical University of Plovdiv (Bulgaria)
- Prof. Stojna Ristevska PhD, Dean, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Snezana Stoilova, PhD, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Lence Mircevska PhD, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Dzulijana Tomovska, PhD, Dean, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola(Macedonia)
- Prof. Mitre Stojanovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Ljupce Kocovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Vasil Zecev PhD, College of tourism, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Nikola Bozkov PhD, College of tourism, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Vasil Pehlivanov PhD, College of tourism, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Oliver Dimitrijevic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Prof. Erzika Antic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Prof. Jelena Stojanovic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Prof. Georgi Georgiev PhD, National Military University “Vasil Levski”, Veliko Trnovo (Bulgaria)
- Prof. Miodrag Smelcerovic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Doc. Ana Dzumalieva PhD, South-West University “Neofit Rilski”, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Doc. Marija Kostić PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, Vrnjačka Banja (Serbia)
- Doc. Sandra Živanović PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, Vrnjačka Banja (Serbia)
- Doc. Snežana Milićević PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, Vrnjačka Banja (Serbia)
- Doc. Nebojsa Pavlovic PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, Vrnjačka Banja (Serbia)
- Prof. Kamal Al-Nakib PhD, College of Business Administration Department, Kingdom University (Bahrain)
- Prof. Venus Del Rosario PhD, Arab Open University (Philippines)
- Prof. Nishad M. Navaz PhD, Kingdom University (India)

ORGANIZING COMMITTEE

- Robert Dimitrovski PhD, Faculty of Management, MIT University, Skopje (Macedonia)
- Venelin Terziev PhD, University of Rousse (Bulgaria)
- Maria Kavdanska PhD, Faculty of Pedagogy, South West University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Snežana Milićević PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, Vrnjačka Banja (Serbia)
-Sinisa Zaric, PhD, Faculty of Economics, University of Belgrade (Serbia)
- Evdokia Petkova, South West University “Neofit Rilski”, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Marios Miltiadou, PhD, Aristotle University of Thessaloniki (Greece)
- Azra Adjajlic – Dedovic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Misho Hristovski PhD, Faculty of Veterinary Medicine, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Ana Dzumalieva PhD, South-West University “Neofit Rilski”, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Georgi Georgiev PhD, National Military University “Vasil Levski”, Veliko Trnovo (Bulgaria)
- Isa Spahiu PhD, International Balkan University (Macedonia)
- Suzana Samarxiu, PhD, University “Aleksandar Moisiu”, Durres (Albania)
- Violeta Dimova, PhD, University “Goce Delcev”, Stip (Macedonia)
- Mirjana Borota – Popovska, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)
- Izet Zeqiri, PhD, South East European University, Tetovo (Skopje)
- Ekaterina Arabska, PhD,Vasil Levski National Military University, Veliko Tarnovo (Bulgaria)
- Nebojsa Cvetanovski, PhD, MIT University, Skopje (Macedonia)
- Rumen Valcovski PhD, Imunolab Sofia (Bulgaria)
- Miladin Kalinic, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)

Contents

INFLUENCE OF HUMAN CAPITAL AND THE RULE OF LAW ON GDP: EUROPEAN COUNTRIES' COMPARISON 507
Sinisa Zaric, PhD 507
Vojislav Babic, PhD 507
CHARACTERISTICS OF THE MACEDONIAN MILLENNIAL GENERATION: QUALITATIVE STUDY 513
Marija Topuzovska Latkovikj, Ph.D 513
Mirjana Borota Popovska, Ph.D 513
CHALLENGES TO SOCIAL ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN BULGARIA 517
Venelin Terziev, PhD, D.Sc 517
Ekaterina Arabska, PhD 517
Robert Dimitrovski, PhD 517
Liljana Pushova, MSc 517
CONCEPTUAL AND NORMATIVE BASES FOR DEVELOPMENT OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN BULGARIA 527
Venelin Terziev, PhD, D.Sc 527
Ekaterina Arabska, PhD 527
Robert Dimitrovski, PhD 527
Liljana Pushova, MSc 527
CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY AND THE COMPETITIVENESS BEHAVIOR MODEL 537
Nedka Nikolova, Ph.D 537
Sevdalina Dimitrova, Ph.D, D.Sc 537
FROM CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY TO SOCIAL BUSINESS 543
Sanja Nikolic, PhD 543
Sreten Miladinoski, PhD 543
POSSIBILITIES OF BENCHMARKING FOR MEASURING THE EFFECTIVENESS OF THE HUMAN RESOURCES MANAGEMENT IN THE ORGANIZATIONS 549
Milena Tepavicharova, Ph.D 549
ENTREPRENEURIAL ACTIVITY AS A FACTOR FOR ECONOMIC GROWTH IN MACEDONIA 555
Dori Pavloska - Gjorgjieska, Ph.D 555
SIMBYCID BLENDED LEARNING ENVIRONMENT FOR ENTREPRENEURIAL COMPETENCES 561
Bistra Vassileva, Ph.D. 561
USABILITY OF KNOWLEDGE OF PRACTICE - POWERFUL ENGINE OF SUCCESS IN THE FAMILY ENTERPRISE 567
Marija Georgievska 567
Ljubisha Nikolovski 567
SOCIAL INTEGRATION IN THE EUROPEAN UNION 573
Dorina Gjipali 573
APPLICABILITY OF THE CHANGE IN ACCOUNTING ESTIMATES IN FINANCIAL-ACCOUNTING METRICS OF ENTERPRISES 579
Valentina Staneva, PhD 579
COMPANY LIQUIDITY INCREASING BY INCORPORATION OF ELECTRONIC INOVATIONS IN THE CASE OF JKP “ PARKING SERVIS” NIŠ 585

Maja Randjelović, MSc 585
Marko Janković, PhD 585
Dejan Dimitrijević, MSc 585
ENHANCING THE DEVELOPMENT OF PRIVATE PENSION MARKET IN ALBANIA 591
Mimoza Kaçi, PhD 591
Patris Poshnjari, PhD 591
REPUBLIC OF MACEDONIA AND POSITIVE SIDES OF ITS MEMBERSHIP IN WORLD BANK 597
Aleksandra Cibreva - Jovanovska, PhD 597
Biljana Buzlevski, PhD 597
Aleksandar Dejanovski, PhD 597
TRADE IMPLICATIONS OF BREXIT 605
Emilija Miteva-Kacarski 605
Janka Dimitrova 605
THE GLOBAL ECONOMIC CRISIS BROUGHT ON SIGHT A NEW WORLD ORDER 611
Zorica Siljanovska, PhD 611
Mirjana Matovska, PhD 611
Elena Karovska 611
PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS IN E-COMMERCE 615
Igor Kambovski, Ph.D 615
IMPLANTING OF THE POSTULATES OF NEW PUBLIC MANAGEMENT IN PUBLIC ADMINISTRATIVE SYSTEMS 619
Dejan Vitanski, Ph.D 619
Natasha Vitanska M.A 619
MARKETING PRACTICES OF SMALL AND MEDIUM SIZED ENTERPRISES (SMEs) 625
Marina Kantardjieva, PhD 625
Dragana Cifliganec, PhD 625
SOCIAL MEDIA AND TRANSPARENCY IN THE PUBLIC SECTOR 629
Milena Tepavicharova 629
Lyudmila Boykova 629
SOCIAL MEDIA IN BUSINESS ACTIVITIES OF BULGARIAN SMEs 635
Plamena Palamarova 635
SOCIAL NETWORK SITES: A PLACE FOR VIRTUAL AND REAL CONFLICTS 641
Milena Tepavicharova 641
Lyudmila Boykova 641
THE PROCESS OF VALUATION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS WITH SPECIAL EMPHASIS ON THE BRAND 647
Zoran Todorović, PhD 647
CONTINUOUS LEARNING AND DEVELOPMENT IN ORGANIZATIONS 657
Shekerinka Ivanovska, Ph.D 657
DEVELOPMENT OF THE ATTITUDE TO THE EDUCATIONAL CHANGE 663
Valentina Sharlanova, Ph.D 663
ACHIVEMENT MOTIVATION AS PREDICTOR OF TEACHERS’ ORGANIZATIONAL COMMITMENT 671
Ana Jovancevic 671
Zorica Markovic, PhD 671
MOTIVATION TO START WORKING AS A SOCIAL PEDAGOGUE/WORKER 677
Maria Dishkova, PhD 677
FUNCTIONAL KNOWLEDGE ASSUMPTIONS FROM THE STUDENTS' PERSPECTIVE 683
Dragana Bogavac, Ph.D 683

Tatjana Milosavljević Đukić, Ph.D 683
OPEN TRAINING OF STUDENTS 689
Yordanka Peicheva, PhD 689
EXTERNAL ASSESSMENT IN THE EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA 695
Biljana Ivanova, M. A. 695
Dragana Kuzmanovska Ph. D. 695
OPPORTUNITIES FOR MENTORING PROCESS OF BULGARIAN SCHOOL 699
Margarita Slavova Peneva, PhD 699
METHODOLOGY FOR WORK WITH TEXT PROBLEMS IN MATHEMATICS FOR FIRST GRADE 707
Gabriela Kirova, PhD 707
PERCEPTION OF THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT BY STUDENTS OF MATHEMATICAL SCHOOL “PETER BERON”, VARNA - MULTI-VARIED STATISTICAL ANALYSIS 713
Radka Tomova, Ph.D 713
Petinka Galcheva, Ph.D 713
Antoaneta Hineva 713
Renaj Rafi 713
APPLYING KNOWLEDGE IN MACEDONIAN LANGUAGE AND STIMULATING STUDENTS’ CREATIVITY 719
Blaga Paneva, MA 719
Jordana Todorovska 719
ACQUISITION AND DEVELOPMENT OF KNOWLEDGE IN PRESCHOOL EDUCATIONAL PROCESS ON THE BASIS OF MUSICAL CONTENT 725
Biljana M. Pavlović PhD 725
Dragana Cicović Sarajlić PhD 725
Anđelka Kovač, MSc 725
ARE THERE CULTURAL IMPEDIMENTS TO COLLABORATIVE LEARNING BETWEEN MALE AND FEMALE STUDENTS IN MACEDONIA? AN EXPLORATORY STUDY 731
Artina Zeqiri 731
LEARNING A COMPLEX TERNARY MUSICAL FORM VIA AN ELECTRONIC TEXTBOOK FOR THE 6TH GRADE OF THE SECONDARY SCHOOL 733
Krasimira Georgieva Fileva – Ruseva, Ph.D 733
ORGANIZATIONAL DETACHED STRUCTURES FOR CHILDREN AT A YOUNG AGE - FACTOR FOR THEIR FORMING AND DEVELOPMENT 739
Marinela Grudeva,PhD 739
Yordanka Dimitrova, PhD 739
SPECIAL FEATURES OF EDUCATION OF THE CHILD IN EARLY AGE IN A CHILD'S NURSERY 747
Marinela Grudeva, PhD 747
Yordanka Dimitrova, PhD 747
THE USE OF INFORMATION COMPUTER TECHNOLOGY IN TEACHING BULGARIAN LANGUAGE AND LITERATURE TO CREATE INTEREST AMONG STUDENTS IN TERMS OF MULTICULTURALISM 755
Margarita Dimitrova, Ph.D 755
Vasil Dimitrov 755
STATISTICAL PROCESSSING AND ANALYSIS OF RESEARCH RESULTS IN THE AREA OF STUDENT SAFETY BASED ON THE EXAMPLE OF BOTH PRIVATE AND PUBLIC SCHOOL 761

Aleksandra Penjisevic, MSc 761
Sinisa Dostic, Ph.D 761
PROJECT-BASED LEARNING IN PRE-SCHOOL SETTINGS: NATURAL CHILDRENS' INQUISITIVENESS COULD BE CULTIVATED 769
Elena Rakidzhiyska 769
LOOKING FOR NOTHING AND FINDING SOMETHING: LEARNING AND KNOWLEDGE TRANSFER WITHIN CULTURAL CONTEXTS 773
Paul Sergius Koku 773
Izet Zeqiri 773
DEMOCRATIZATION VIS-À-VIS INTEGRATION 777
Ivica Josifovic, PhD 777
Zlatko Keskoski, PhD 777
THE IMPACT AND EXPECTED CONSEQUENCES OF ILLEGAL MIGRATION ON THE SAFETY OF THE COUNTRIES OF BALKAN ROUTE 783
Zlate Dimovski, Ph.D 783
Kire Janev, M.Sc 783
INDIA – PAKISTAN RELATIONS FROM FOREIGN POLICY PERSPECTIVE 789
Daniela Cvetanovska, M.A. 789
Katerina Danilova, LL.M 789
Aleksandar Kitanovski, Ph.D. 789
SOME PERSONAL CHARACTERISTICS OF JUVENILE DELIQUENCY AND ITS PERPETRATORS IN THE TERRITORY OF THE BASIC COURT IN GOSTIVAR DURING 2002-2006 793
Ersin Sulejmani, M.Sc 793
THE NECESSITY OF CONTINUOUS REFORMS IN 799
PUBLIC ADMINISTRATIVE SYSTEMS 799
Dejan Vitanski, Ph.D 799
MENTORING AT-RISK YOUTH – EFFECTS OF BULGARIAN PRACTICAL IN COMMUNITY-BASED INFORMAL PROGRAM FOR SOCIAL SUPPORT 807
Katerina Zlatkova-Doncheva, Ph.D 807
REFORMER IN LIBRARY EDUCATION 815
Penka Tsoneva, DSc 815
THE NATIONAL ADVOCACY CAMPAIGN IN BULGARIAN LIBRARIES- ACHIEVEMENTS, ISSUES AND PRACTICAL KNOWLEDGE 821
Dobrinka Stoykova, PhD 821
Rumelina Vasileva, PhD 821
COMPARATIVE ANALYSIS OF DOMESTIC AND FOREIGN TOURISTS OF THE WESTERN BALKANS 827
Aleksandra Vidovic, PhD 827
Dejan Cudic 827
MODERN STATE OF TOURISM IN SHUMEN DISTRICT 831
Vanya Vasileva, PhD 831
THE CHRONIC CARE MODEL FOR PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS 839
Boryana Levterova, PhD 839
CONTRIBUTION OF BIOETHICAL KNOWLEDGE IN SOLVING IMPORTANT PRACTICAL ISSUES IN THE FIELD OF PUBLIC HEALTH 845
Emilian Radev, Ph.D 845
Radka Goranova- Spasova, Ph.D 845

STUDENT'S OPINION ON THE USE OF INFORMATION SYSTEM FOR ASSESSING AND MONITORING THE QUALITY OF EDUCATION AT THE MEDICAL UNIVERSITY – PLOVDIV 849
Kristina Kilova 849
Rumyana Stoyanova 849
SOCIAL RESPONSIBILITY IN ADVERTISING HEALTHCARE SERVICES 853
Miglena Tarnovska, Ph.D 853
Gergana Petrova, Ph.D 853
Momchil Mavrov, Ph.D 853
TRAINING TO DEVELOP COMMUNICATION SKILLS OF STUDENTS FROM THE MEDICAL COLLEGE OF TRAKIA UNIVERSITY 859
Hristina Milcheva 859
Mariya Dimova 859
THE ETHYCAL PRINCIPLES OF PROESSIONAL CONDUCT BETWEEN THE CODE OF ETHICS OF THE BULGARIAN SOCIAL WORKERS AND THE CANADIAN ASSOCIATION OF SOCIAL WORKERS CODE OF ETHICS 863
Gergana Avramova, PhD 863
RELIGION AND BELIEFS OF THE TURKISH PEOPLE WHO LIVE IN THE VILLAGE DOLNO KOLICHANI IN SKOPJE – MACEDONIA 869
Selçuk Kürşad Koca 869
SUGGESTIONS FOR THE MISTAKES THEY DO ON THE WRITING SKILLS FOR THE MACEDONIANS WHO LEARN TURKISH LANGUAGE 875
Furkan Kurt 875
THE WEDDING TRADITIONS IN MACEDONIA 881
Mahmut Celik, PhD 881
Imer Yusufi, M.Sc. 881
Alirami Ibraimi, M.Sc 881
ARCHITECTURE OF INTERNET OF THINGS 885
Filip Tsvetanov, PhD 885
Georgi Hristov 885
Ivanka Georgieva, PhD 885
CLOUDY TECHNOLOGIES IN INDUSTRY 891
Georgi Hristov 891
Filip Tsvetanov, PhD 891
Ivanka Georgieva, PhD 891
“TWITTER - THE NEW MEDIA OUTLET OF THE OFFICIAL INSTITUTIONS IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA” 899
Venera Gudachi 899
PARASITE FAUNA IN COMMON CARP (*CYPRINUS CARPIO* L., 1758) FROM CYPRINID FISH FARM IN PELAGONIA REGION (BITOLA, MACEDONIA) 903
Dijana Blazhekovikj – Dimovska, Ph.D 903
PHOTOSYNTHETIC STATUS, ORGANIC PRODUCTION AND ACTIVITY OF THE ENZYME ALFALFA (*MEDICAGO SATIVA* L.) COLLECTED FROM DIFFERENT SITES IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA 909
Valentina Butleska - Gjoroska 909
Lenka Cvetanovska 909
Marija Krstikj 909
STRACH - STRUCTURE, PROPERTIES AND APPLICATION 915
Filip Jovanovski 915
Blagica Cekova 915

Viktorija Bezhovska 915
EROSION OF THE LAND AND ITS PREVALENCE IN REPUBLIC OF MACEDONIA 921
Blagica Cekova 921
Vlado Velkoski 921
Tode Kasapinov 921

PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS IN E-COMMERCE

Igor Kambovski, Ph.D
Faculty of Law, University "Goce Delchev"-Shtip, Republic of Macedonia kambovski@yahoo.com

Abstract: Intellectual property rights and the rights deriving from it, as subjective civil rights with significant public law elements, form a special part of civil law. Property rights, in general, and the rights arising from intellectual property are, by their legal nature, absolute rights, and they act erga omnes, but characteristic of intellectual property rights is that certain powers contained in these rights have a limited time of usage and protection by their owner or creator, and after the expiry of certain period of time, they become free to be used. Like the movable and immovable property, and intellectual goods can be bought, sold, be transferred for use with legal action, to inherit etc. The owner of the intellectual good has the right to prevent unauthorized use or sale and to seek civil remedies for violation of rights. Their protection has always provoked interest in science and in practice, because it is a specific matter, with clearly defined legal characteristics with precise legal definitions, but, also, with significant problems in terms of exercise of rights and protection. This is especially evident in the area of Electronic commerce as a new, modern way of trading through the Internet. In this area, even if it may seem harmless or relatively harmless, there are some hidden threats that can cause serious consequences that can disrupt the normal flow of business and legal acts and transactions. Piracy, unauthorized transmission and reproduction of intangible property, and even the Internet as a medium that is not yet sufficiently regulated by law, are offering opportunities for serious abuses and violations of property rights, especially in the area of rights arising from intellectual property.
Keywords: Intellectual property, protection, Electronic commerce

ЗАШТИТАТА НА ПРАВАТА ОД ИНТЕЛЕКТУАЛНАТА СОПСТВЕНОСТ КАЈ Е-ТРГОВИЈАТА

проф. д-р Игор Камбовски
Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев"-Штип, Република Македонија
kambovski@yahoo.com

Резиме: Интелектуалната сопственост и правата кои произлегуваат од неа, како граѓански субјективни права со изразени јавно-правни елементи, претставуваат посебен дел од граѓанското право. Правото на сопственост, генерално, а со тоа и правата кои произлегуваат од интелектуалната сопственост, се по природа апсолутни права-дејствуваат erga omnes, но карактеристично за правата од интелектуалната сопственост е што одредени овластувања содржани во овие права имаат ограничено времетраење, по чиј истек интелектуалните творби се во слободно користење. Исто како подвижните и недвижните ствари, и интелектуалните творби можат да се купат, продадат, да се пренесат на користење со правно дело, да се наследат и слично. Сопственикот на интелектуалното добро има право да спречи неовластено користење или продажба и да бара граѓанско-правна заштита при повреда на правата. Нивната заштита од секогаш предизвикувала интерес, и во науката и во практиката, поради фактот што станува збор за специфична материја, со јасно дефинирани правни карактеристики, со прецизна законска определеност, но со изразени проблеми во поглед на остварувањето на правата и нивната заштита. Ова особено е изразено во сферата на Електронската трговија, како нов, современ вид на тргување преку Интернет. Пиратеријата, неовластеното пренесување и репродуцирање на нематеријалните ствари, па и самиот Интернет како медиум кој се уште не е доволно правно регулиран, оставаат можности за сериозни злоупотреби и повреди на сопственичките права, особено во доменот на правата кои произлегуваат од интелектуалната сопственост.
Клучни зборови: Интелектуална сопственост, заштита, Е-трговија

Сопственоста, генерално, можеме да ја поделиме на материјална и интелектуална сопственот. Додека стварното право како наука се занимава со правно регулирање и заштита на материјалните ствари, што влече корени од римскиот концепт на res corporales, заштитата на интелектуалната сопственост и правата кои произлегуваат од неа претставува режим на правна заштита на нематеријални ствари, res incorporales. Интелектуалната сопственост во голем број правни системи, вклучително и домашниот, се смета за дел од граѓанското право, а се дели на индустриска сопственост и авторско право и сродни права. Правото на сопственост, генерално, а со тоа и правата кои произлегуваат од интелектуалната сопственост, се по природа апсолутни права-дејствуваат erga omnes, но

карактеристично за правата од интелектуалната сопственост е што одредени овластувања содржани во овие права имаат ограничено времетраење, по чиј истек интелектуалните творби се во слободно користење. Како и движните и недвижните ствари, и интелектуалните творби се прометливи, можат да се купат, продадат, да се пренесат на користење со правно дело, да се наследат и слично. Сопственикот на интелектуалното добро има право да спречи неовластено користење или продажба и да бара граѓанско-правна заштита при повреда на правата.

Најважна карактеристика на интелектуалните дела е нивната "нематеријалност"-тие творби се интелектуални плодови на човековата креативност во сферата на уметноста, науката, технологијата, трговијата и слично. Според тоа, тие не можат да бидат дефинирани преку физички параметри, туку мораат да бидат изразени во определена форма (напишан роман е отелотворен во книга, или музичко дело е содржано во компакт диск, определен пронајдок во сферата на технологијата се користи во некоја индустриска машина или пак нова супстанца е вградена во некој фармацевтски производ) за да можат да уживаат заштита. Ако се набљудуваат од аспект на економска анализа на правото, интелектуалните творби како предмет на заштита на интелектуалната сопственост имаат изразени карактеристики на јавно добро, за разлика од стварите кои имаат карактеристики на приватно добро. Тоа значи дека една конкретна интелектуална творба може да ја користат неограничен број луѓе во ист момент. За разлика од тоа, една конкретна ствар може да ја користи само едно лице, и тоа ексклузивно, а сите други лица се обврзани да не го попречуваат или на било кој друг начин да го оневозможуваат тоа лице при користењето и располагањето со таа конкретна ствар.

Како последица на наведените посебности и карактеристики на правата од интелектуална сопственост, сопственоста врз некоја ствар која во себе содржи интелектуална творба (на пример-една книга како ствар во себе материјализира едно авторско дело-роман, кое е предмет на заштита на авторското право) е одвоена од интелектуалната сопственост, односно кога некој ќе купи книга или компакт диск, тој со тоа не станува и сопственик на творбата содржана во купениот предмет. Тој го стекнува само правото на користење на творбата, материјализирана преку стварта, и нема неограничено право на располагање (сопственикот на книгата може да ја запали книгата или да ја продаде на трето лице, но забрането му е неовластено да ја умножува, да објавува делови од неа или да ја репродуцира на било кој начин).

Трговската марка е важна алатка на Е-трговијата. Таа овозможува на сопственикот ексклузивно право да ја користи во врска со определени стоки или услуги, со што расте популарноста и репутацијата на тие стоки и услуги. Трговската марка дава гаранција дека сите производи кои се обележени со неа потекнуваат од исто место и имаат соодветно стандардизирано ниво на квалитет, што во голема мерка ќе им го олесни изборот и идентификувањето на производите од страна на потрошувачите[65]. Кога трговската марка се користи на Интернет, таа е достапна на потрошувачите низ целиот свет, поради што трговците, свесни за фактот дека нивните он-лајн идентитети се вредни ресурси, истите мораат соодветно да ги заштитат, што пред се подразбира заштита на домен имињата. Трговците и компаниите исто така можат да користат трговски марки на други компаниии без да сторат повреда на нивните права. Така, на пример, определена компанија која продава технички стоки мора во својот он-лајн каталог да ги истакне трговските марки на сите производи кои ги нуди на продажба, и таа употреба на тие трговски марки мора да биде лимитирана, без злоупотреби и неовластено присвојување и употреба на тие трговски марки. (големите дилери на техничка роба во Република Македонија како што се Техномаркет, Нептун, Сетек и др. продаваат телевизори Samsung, Sony, Toshiba, Panasonic и др., и логоата на овие корпорации се истакнати на печатениот каталог, на влезот во продавницата, но и на веб-страницата на трговецот).

При користењето на трговските марки во рамки на Е-трговијата компаниите се среќаваат со голем број правни дилеми; дали трговската марка може да се заштити, што и каде може да се регистрира, каква може да биде повредата, дали трговската марка е збунувачки слична со некоја друга трговска марка на пазарот, дали компанијата може и смее да користи трговски марки на други компании на својата веб-страница, дали домен името може да се користи како трговска марка, како може да се врши надзор над употребата на трговските марки во рамки на Е-трговијата и др[66]. Овие прашања се разгледувани од страна на стручни тела на Светската трговска организација, Светската организација за интелектуална сопственост и други научни и стручни комисии и тела, при што заклучоците упатуваат на

[65] Chissick M., Kelman A., *Electronic Commerce-Law and Practise (Second Edition),* Sweet & Maxwell, London, 2000, стр. 158

[66] Cheeseman R. H., *Contemporary Business and E-Commerce Law: The Legal, Global, Digital and Ethical Environment, 4-th Edition,* Pearson, 2003, стр. 113

соодветна употреба и заштита на трговската марка во рамки на Е-трговијата еквивалентно како и кај традиционалните форми на трговија.

И авторските права имаат своја улога кај Е-трговијата. Конкретно, веб страниците најчесто се составени од повеќе компоненти и материјалите кои се користат при нивната изработка (фотографии, текстови, уметнички дела, аудио записи) се подложни на авторско-правна заштита. Компаниите и трговците кои сакаат да продаваат преку Интернет мораат да бидат запознати со принципите на законите кои ги штитат авторските права и како тие можат да влијаат на нивното работење и промовирање. Материјалите користени за изработка на нивите веб страници, покрај погоре наведените, вклучуваат и софтвер-компјутерски програми кои се користат за нормално функционирање на веб-страницата, како и бази на податоци кои се дистрибуираат или складираат. Е-трговијата мора да обрне посебно внимание на почитувањето и заштитата на авторските права на Интернет. За жал, постои загрижувачки и растечки тренд на енормно неовластено копирање, дистрибуирање и прикажување на материјали и податоци на Интернет, што тешко може да се спречи поради големиот број портали и веб-страници кои овозможуваат бесплатно и незаконито копирање.

Еден од најпознатите и најпосетените портали е шведскиот портал ThePirateBay.org кој користи БитТоррент[67] протокол за обемен и брз трансфер на податоци. Со оглед на поплаките и обвинувањата од големи и реномирани светски брендови (SONY, Universal Pictures, EMI Music, Warner Bros, MGM, Nordisk, Sierra Entertainment и др.) за неовластено користење на заштитени податоци и материјали, шведскиот суд покрена постапка против четворица сопственици и администратори на порталот под обвинение за поттикнување и помагање на други лица во вршење повреди на авторски права[68]. Судењето започна во февруари 2009 година со вредност на спорот во износ од 10.2 милиони евра. Со оглед на глобалната популарност на ThePirateBay и останатите веб-страници и портали кои пружаат такви услуги, случајот доби огромен публицитет. Во текот на судењето, одбраната изнела аргументи дека порталот функционирал во согласност со одредбите на Директивата 2000/31 за Е-трговија која определува дека оној кој дава услуги на информатичкото општество не е одговорен за информацијата која била пренесена. За да постои одговорност на провајдерот, тој би морал да биде индикатор на таквиот пренос, но администраторите на ThePirateBay во својата одбрана навеле дека не ги иницирале преносите, туку тоа го правеле нивните корисници. При тоа, корисниците користеле лажни имиња и не можеле да се идентификуваат, а со тоа и не можеле да се лоцираат за да се покрене постапка против нив, ниту пак постоела врска меѓу нив и ThePirateBay. Сепак, шведскиот суд на 17 април 2009 година донел пресуда со која четворицата админстратори биле осудени на по една година затвор и поединечни парични казни во износ од 2.7 милиони евра на име трошоци и надомест на штета[69]. Пресудата била донесена со образложение дека обвинетите се виновни за помагање при извршување кривично дело-повреда на авторските права, со оглед на фактот што овозможиле пренос на податоци, знаеле дека со тоа се повредени авторските права на оштетените и не сториле ништо за спречување на таквите незаконски активности.

ЗАКЛУЧОК

Во контекст на Е-трговијата, правата од интелектуалната сопственост имаат посебно место и бараат посебна правна заштита, така што во рамки на глобалната експанзија на Интернетот и развојот на технологии кои овозможуваат лесно, незабележано и неказнето кршење на авторските права и други сродни права потребна е глобална активност за спречување на недозволените и незаконски активности. Впрочем, случајот со ThePirateBay и многу други слични веб-страници и портали укажува на фактот дека содржините кои секојдневно бесплатно и неовластено се преземаат, копираат и објавуваат се всушност неостварени предмети и содржина на Е-трговијата, тие се оние стоки и услуги со кои би се тргувало по електронски пат, под услов да постои нивна легална и овластена понуда на Интернет, со

[67] види: http://en.wikipedia.org/wiki/BitTorrent_(protocol)

[68] види: http://en.wikipedia.org/wiki/ThePirateBay_trial

[69] во контекст на изнесеното, вредно е да се спомене дека популарноста на ThePirateBay била толку голема што во 2006 година во Шведска била формирана политичка партија, т.н. Пиратска Партија која во својата програма нудела, пред се, заштита на потрошувачите од феноменот "Голем Брат" односно од повредата на правото на приватност, како и овозможување бесплатно дистрибуирање на содржини преку Интернет. Големата популарност на оваа партија, пред се кај помладата популација до 30 годишна возраст, резултирала со спектакуларен резултат на изборите за членови на Европскиот парламент. Конкретно, Пиратската Партија освоила 7,1 % од гласовите на изборите одржани на 7.06.2009 година и со тоа добила едно пратеничко место (од вкупно 17 места кои ги има Шведска) во Европарламентот. Повеќе за ова на: http://www.thelocal.se/19962/20090609/

целосна заштита на сопственичките права, и нивен промет со склучување договори по електронски пат. Сепак, потребно е да пројде одреден временски период и сериозно глобално залагање на сите заинтересирани субјекти за сузбивање на пиратеријата на Интернетот и легализирање на прометот на стоки и услуги со почитување на сопственичките права и овластувања (меѓу другите, и на правата од интелектуалната сопственост) за да може да се зборува за Е-трговија во вистинска смисла на терминот[70]. Дотогаш, останува да ги ползуваме благодетите на фактичкото безвластие, да користиме нелегален софтвер, да гледаме пиратски изданија на светски филмски блокбастери истиот ден кога се одржува и светската премиера на филмот, да слушаме квалитетна музика, за 1 евро (толку е пазарната цена на компакт диск со музика или филм) или истата да ја копираме од некоја од илјадниците веб-страници кои нудат МП3 содржини поделени во тематски области... Ова е извонредно актуелна и сензибилна тема и истата заслужува понатамошна детална разработка и анализа, како во научната така и во стручната јавност, со оглед на нејзината важност и обемот на повредите на правата од интелектуалната сопственост на глобално ниво.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Chissick Michael, Kelman Alistair., *Electronic Commerce-Law and Practise (Second Edition),* Sweet & Maxwell, London, 2000
2. Cheeseman R. Henry, *Contemporary Business and E-Commerce Law: The Legal, Global, Digital and Ethical Environment, 4-th Edition,* Pearson, 2003

[70] Во Франција на 12.05.2009 францускиот Парламентот во вториот обид, со 296 гласа за и 233 против, го изгласа контроверзниот закон "Creation en Internet". Со овој закон се предвидува исклучување од интернет на корисниците кои симнуваат или закачуваат пиратска содржина на интернет, односно содржини кои ги прекршуваат авторските права. Со овој закон се предвидува дека секој кој ќе биде фатен дека споделува пиратска содржина ќе добие официјално предупредување преку е-маил, потоа и второ официјално предупредување, а третиот пат ќе биде исклучен од интернет. Зошто е овој закон од важност за Е-трговијата: од јануари 2009 година многукратно е засилена борбата на музичката и филмската индустрија против пиратеријата, и тоа со закони и казни. ThePirateBay веќе се казнети, Mininova беше пред суд и беше казнета, а се поизвесно е изгласување на сличен закон и во Велика Британија. Овој закон најпрвин беше одбиен во Франција, но во вториот обид е изгласан и може да претставува пример за борба против пиратеријата. Ако покаже позитивни резултати, истиот може да стане стандард во земјите членки на ЕУ и пошироко. Сепак, ова претставува само почеток на борбата, бидејќи по изгласувањето на законот Европскиот Парламент со мнозинство донесе амандман со кој исклучувањето од интернет мора да биде засновано на судска одлука. Поради ваквата одлука на Европарламентот, францускиот Уставен суд не и дозволува на новоформираната државна агенција HADOPI (Higher Authority for the Distribution of Works and Protection of Copyright on the Internet) да ги исклучува корисниците кои споделуваат пиратска содржина, туку агенцијата може само да поднесува претставки до судот а судот ќе одлучува дали некој ќе биде исклучен од интернет. Во одлуката на Уставниот суд се вели, меѓу другото, дека "...оваа моќ може да ги ограничи човековите права да се изразуваат и да комуницираат слободно.". повеќе за ова на:
http://www.it.com.mk/index.php/Vesti/Svet/Civiliziran-internet,
https://en.wikipedia.org/wiki/HADOPI_law#Government_agency, како и на:
https://en.wikipedia.org/wiki/Mininova